

12. Първи международен конгрес по българистика. София, 23 май – 3 юни 1981: Докл.: [Т. 1. Ч. 4 Кн.] 2. Социални и революционни движения в България: Работническо, комунистическо и селско движение / Състав. Бойко Киряков; Ред. Татяна Колева. – 1983. – 484 с.
13. Първи международен конгрес по българистика. София, 23 май – 3 юни 1981: Докл.: [Т. 1. Ч. 3 Кн.] 1. История и съвременно състояние на българистиката / Състав. Буни Огнянов; Ред. Кр. Шарова и др. – 1982. – 316 с.
14. Първи международен конгрес по българистика. София, 23 май – 3 юни 1981: Докл.: [Т. 1. Ч. 3 Кн.] 2. История и съвременно състояние на българистиката / Състав. Буни Огнянов; Ред. Кр. Шарова и др. – 1982. – 320 с.
15. Сохань П. Творческий вклад БКП в теорию и практику сотрудничества стран социализма // Първи международен конгрес по българистика. София, 23 май – 3 юни 1981: Докл.: [Т.1.Ч.] 2. Българската държава през вековете: България в международните отношения след 1878 година: Социалистическа България / Състав. Валери Кацунов; Ред. Цветана Тодорова, Мито Исусов. – 1982. – С.498–507.
16. Туривненко Н. Деятельность общественных организаций в СССР и Болгарии и их роль в развитии Советско-Болгарского сотрудничества (1944–1948 гг.) // Първи международен конгрес по българистика. София, 23 май – 3 юни 1981: Докл.: [Т.1.Ч.] 2. Българската държава през вековете: България в международните отношения след 1878 година: Социалистическа България / Състав. Валери Кацунов; Ред. Цветана Тодорова, Мито Исусов. – 1982. – С.561–569.
17. Черний А. Социалистическая индустриализация Народной республики Болгарии (1948–1958) // Първи международен конгрес по българистика. София, 23 май – 3 юни 1981: Докл.: [Т.1.Ч.] 2. Българската държава през вековете: България в международните отношения след 1878 година: Социалистическа България / Състав. Валери Кацунов; Ред. Цветана Тодорова, Мито Исусов. – 1982. – С. 373–382.
18. Чернявский Г. Становление болгаристики в СССР (1917–1945 гг.) / Г. Чернявский // Първи международен конгрес по българистика. София, 23 май – 3 юни 1981: Докл.: [Т. 1. Ч. 3 Кн.] 1. История и съвременно състояние на българистиката / Състав. Буни Огнянов; Ред. Кр. Шарова и др. – 1982. – С. 293–313.
19. Чорний В. Развитие исторической болгаристики в Украинской ССР / В. Чорний // Първи международен конгрес по българистика. София, 23 май – 3 юни 1981: Докл.: [Т. 1. Ч. 3 Кн.] 2. История и съвременно състояние на българистиката / Състав. Буни Огнянов; Ред. Кр. Шарова и др. – 1982. – С. 27–35.
20. Чуждестранна българистика през ХХ век: Енциклопедичен справочник. – София: Академично издателство "Проф. Марин Дринов", 2008. – 796 с.

SUMMARY

This article analyzes the level of representativeness of Ukrainian historical science in the First International Bulgarian Congress in Sofia in 1981.

А. Л. СОКУЛЬСЬКИЙ

МОНУМЕНТАЛЬНА «БЖУТЕРІЯ»: ЗАПОРІЗЬКИЙ ВИМІР

Мова йтиме про візуальну субстанцію, яка формує і сприяє пізнанню внутрішнього і зовнішнього світу людини. Це пластика, тобто скульптура [лат. *sculptura*] – образотворче мистецтво, яке відображає світ у пластичних образах, що реалізуються в матеріалах, за допомогою яких передається життєва подоба явища, особистості, події.

Скульптурні твори виконуються із різних матеріалів, здебільшого це – мрамур, граніт або інші види гірської породи і відливають із металів: бронзи, чавуну, сталі, різних сплавів; твори дрібної пластики виконуються із благородних металів: золота, срібла, платини; вирізьблюються із дерева й кістки [1, 168].

Всі візуальні твори класифікуються за знаковим матеріалом.

Як галузь образотворчого мистецтва, твори тримірної композиції, поділяються на: балюстрадну скульптуру, декоративно-монументальну, кабінетну, круглу, дрібну, народну (з дерева, глини, кістки, соломи тощо), первинну, ритуальну, садово-паркову, меморіальну, статурну, малих форм та ін. [2, 457].

Скульптурні твори несуть важливе соціально-комунікативне навантаження у формуванні парадигми етносу. Скульптура – складова історико-культурних цінностей у всіх їх «динамічних взаємозв'язках, що визначають рівень свідомісних етнічних традицій як комунікативного процесу людства» [3, 25].

Наука розглядає скульптурні пам'ятники як «психо-соціальні домінанти, як коди (архетипи), що несуть інформацію на психоінтуїтивному рівні й утворюють у свідомості кожного етносу (і, відповідно, в індивідуальній свідомості) свої базові конструкції – внутрішні етнологічні інформаційні менталітетні системи-блоки, що впливають на специфіку вираження інформації» [4, 25-26]. Така функція скульптури признана удосконалювати світ довкола нас і світ у нас самих. Скульптура може бути статичною або допоміжною.

Перша визначається тим, коли художні твори втілюються в нерухомому знаковому матеріалі, наприклад, монументальні гранітні береги легендарної Хортиці, обриси Кам'яної Могили чи Кам'яних Могили в Розівському районі.

Дніпрельстан зведений в бетоні, але його статичний інформаційний текст може розглядатися і як архітектурний, і як скульптурний об'єкт. До речі, до будівництва другої машинної станції він безсумнівно входив до світових шедеврів гідроспоруд.

Динамічні або процесуальні твори – це ті, у яких рух є головним семіотичним (знаковим – А.С.). Найчастіше динамічні твори втілюються, головним чином, у пластиці рухів людського тіла. Скульптура спільно з архітектурою і ландшафтом створюють той інформаційний простір і комунікативні зв'язки, які формують домінантні ознаки міста, села, місцевості, впливаючи на мешканців і світ у самих нас. Тобто створюється відповідний характер міста, яке в свою чергу плекає і формує характер населення міста, продукує і плекає цінності духовного і ментального порядку людськими спільнотами – у гармонії до природи, себто того первісного чинника, що створений без втручання людини. Всі високі цивілізаційні здобутки в соціально-комунікативній сфері людства були створені митцями в змаганні з природою. Будь-то автор малюнків Альтамірської печери на півдні Франції, чи майстер торевтики, що виготовив золоту маску єгипетського фараона або греко-скіфську пектораль з Товстої Могили чи гребінь з кургану Солоха. Навіть кам'яна баба українського степу акумулює такі інформаційно-менталітетні сутності, які були властиві нашим історичним попередникам: кіммерам, скіфам, печенігам, половцям – всім кочівникам.

Збруцький ідол, менгіри, стели, кам'яні лодії та інші мегалітичні об'єкти відтворювали світ землеробських цивілізацій – пелазгів, склавинів, антів, роксолан, русичів...

Монументальне мистецтво – явище узагальнююче, образ Єдиного, максимально послідовно об'єктивізує його і цим створює багатомірну дію величезної духовно-енергетичної еволюційної сили, яка возз'єднує індивідуальну свідомість у самій собі, в її безмежній повноті, що є Вищою Єдністю Буття.

Платон вважав мистецтво – нижчого формою досягнення ідеї. Він навіть пропонував вигнати з ідеальної держави усіх істинних художників, навіть Гомера, щоправда, попередньо увічнивши його лавровим вінком. Так народжувалось філософське мислення ідеалізму, висловлюючи недовіру до пізнавальних можливостей мистецтва [5, 342, 460]. Для Гегеля пластичне мистецтво також було нижчою формою пізнання істини, давався в знаки гнесеологічний стан, який поступався філософії та релігії [6, 95 – 97]. Генії німецької класичної філософії сходились на тому, що мистецтво як катарсис – формує цілісність особистості, комплекс відчуттів й думок. Якщо мораль формує моральні норми, політико-етичні погляди, філософія – світогляд, наука – фахівця, то монументальне мистецтво впливає комплексно на розум і серце, і не має такого куточка людського духу, якого воно не торкнулось би своїм впливом. Монументальне мистецтво, зокрема, виступає засобом морального, духовного і соціального вдосконалення людини і її довкілля.

Думається, буде не зайвим навести тут приклад творення скульптурного портрету богині Афродіти давньогрецьким скульптором Праксителем двадцять шість століть тому. Образ Афродіти вплинув на формування моралі і культури еллінського суспільства, на всю подальшу світову монументальну культуру. Натурщицею Праксителю слугувала юна гречанка з міста Фріни, яку скульптор довго шукав з метою відтворити богиню кохання і краси, породженої з морської піни. Небачена досі краса дівчини змусила скульптора Праксителя подарувати їй справжнє безсмертя – безсмертя в мармурі. Завдяки тій дівчині Пракситель почав творити свій шедевр. Коли робота завершувалася, Пракситель все частіше зупинився і задумався над тим, що його непокоїла сумна і стримана усмішка Фріни. Пракситель почав шукати нову усмішку і потрібну усмішку він знайшов в іншій юній

гречанки Карміни. Природа людей мистецтва, які увесь час знаходяться в пошуках досконалого, не може бути постійною в людських відносинах. Пракситель розділив своє кохання з новою пасією Карміною й образу Фріни надав усмішку Карміни. Давньогрецький письменник Лукіан, чия творчість була спрямована проти вшанування олімпійських богів, так описав скульптуру Фріни: вона стоїть горда, з легкою усмішкою (Карміни – А.С.). Богиня гола, і вся її краса нічим не скрита, не опутана ніякою одежею. І так сильне мистецтво її творця, що через камінь твердий і непоступливий, якнайкраще підійшов для того, щоб ваятель відтворив з нього кожну частину тіла.

Після смерті Фріни зістаривший Пракситель продовжував боготворити її красу, зваив ще одну, тепер уже золоту статую Фріни. Але вже не богині, а тієї самої жінки. Напис скульптора гласив: «Фріні – любов». Вона демонструвалася у храмі Артеміди [7, 75-76].

У нашому місті дореволюційна скульптура майже не збереглася. З поміж того, що прикрашає наше місто, фахівці виділяють такі твори: фігуративна скульптура російського композитора М. І. Глінки перед входом до обласної концертної філармонії його імені, виконаної в бронзі, скульптором А. Страховим (1955), наймонументальніший пам'ятник міста В.І.Леніну (1964), висотою 19,8 м. Творцями його були професор Київського художнього інституту М. Лисенко в співавторстві з М. Суходоловим та пам'ятник начальнику будівництва Дніпрельстану, а згодом керівнику громадського і промислового будівництва О. В. Вінтеру (1966), виконаний скульптором А. Алахвердянц і архітектором А. Заварзіним. З цієї монументальної тріади на європейському рівні виготовлений лише пам'ятник М. Глінці. Таку думку висловили митці, що в різні часи очолювали обласну організацію Спілки художників України.

Решта анімалістичних, фігуративних, декоративних, абстрактних жанрів запорізької скульптури не дотягують до рівня художніх, ні до класифікації монументальності.

Скульптурні твори О. Пушкіну, «Бентежна молодість», Ф. Держинському, «монумент» на Розумівському плацдармі, «Батьківщина-мати», воїнам афганцям, авіаторам, фронтовим шоферам та деякі інші до першої групи віднести неможливо. Вони пережили не одне десятиліття, створювали певну ментально психологічну атмосферу, яка й формувала останні два покоління мешканців міста.

Історія пророчила місту появу ще одного монумента «Козаки на чатах», в російській редакції «Козаки в дозорі», в північній частині острова Хортиця, як складової історико-культурного комплексу запорозького козацтва. За ідеєю проекту стояли значні національно-патріотичні сили, широкі кола громадськості республіки й української діаспори світу. Кремлівська цензура ретельно слідкувала за реалізацією проекту і в 1974 році внесла корективи: замінити монумент «Козаки на чатах» величним монументом «Дружба народів СРСР». Було оголошено конкурс, який з часом затух, так і не розпочавшись. З 1971 року стоїть біля музею штучний постамент-курбан 16-метрової висоти для скульптурної композиції із двох вершників-козаків 11-метрової висоти. Якщо скласти 40-метрову висоту цього місця, 16-метрову висоту кургану і 11-метрову скульптуру, то перспектива монументу домінувала б над всім нижнім б'єфом Дніпра (!) Понад 40 років над цим проектом працює скульптор Владлен Дубінін, який продовжує і сьогодні удосконалювати двохфігурну композицію проекту. Але ні Київ, ні Запоріжжя не ініціюють його виконання. Закуплені ще у 70-ті роки 50050 кг бронзи, рештки якої мають зберігатись у пивницях обласного краєзнавчого музею досі не перевірялись контрольними органами, на кшталт її раціонального використання. Одиноко, покрита від стороннього ока покривалом, покоїться під маршовими сходами запасників НЗ «Хортиця» однометрова гіпсова модель цього монументу. Через відбиті деталі цієї скульптури її не можливо демонструвати навіть в експозиції. Вищенаведене засвідчує принципову різницю обох політичних культур, які притаманні суспільству як міському, так і обласному. Як підказують соціологічні дослідження, політичний вимір будується не на політичних програмах, а на національних почуттях, скоріше, відсутності останніх. Більшість російськомовного електорату не сприймають можливість такої монументальної пропаганди, навіть на гіпотетичному рівні [8, 35].

Ініційована громадськістю міста й області ідея спорудження в центрі м. Запоріжжя (майдан Фестивальний) монументу Т.Г.Шевченку розпочиналася одночасно з львівською, тобто з 1987 року. У Львові вона реалізувалась вже в 1990 р., а в Запоріжжі до неї повертаються перед 200-річним ювілеєм від народження Кобзаря.

Тоді робочу групу очолив перший поет Запоріжжя Петро Павлович Ребро (Голова обласного відділення Спілки письменників України). Був відкритий банківський рахунок: від школярів і до професорів, здавались потужні грошові пожертвування. Художник І. Василенко і В. Дубінін на початок 90-х розробили проекти, які на громадських слуханнях отримали позитивні відгуки. Згодом, в роки незалежності 1991-2010 рр. ініціатива повністю випарувалась, гроші, кажуть, з'їла інфляція.

Ніхто з поважних банкірів, можновладців не врятував кошти, збирані колись на пам'ятник Тарасу. Людям навіть не пояснили, що відбулося. Лише через 10 років шановний наш поет в публікації мерівської газети «Запорозька Січ» «Тарас Шевченко і Хортиця» (спроба дослідження) щиро обурюється, як недавно «на одному з телеканалів Запоріжжя обговорювалося питання, чи така вже актуальна це справа – будівництво пам'ятника Шевченку в нашому місті. Звичайно, підкреслює поет, більшого невігластва важко уявити» [9, 5]. Так домінант Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка підвів підсумок провалу мрії мешканців обласного центру, які не дочекались монументального пам'ятника Кобзареві.

На цій же сторінці поважного видання подана інформація старшого наукового співробітника НЗ «Хортиця» Світлани Моїсеєнко, яка висловила думку колективу заповідника, що «готуючись гідно зустріти 200-річчя великого поета, колектив НЗ «Хортиця» планує установити у парку його імені (на о. Хортиця – А.С.) скульптурну композицію «Кобзар на Хортиці» [10, 5].

Для чого це робиться? Після того як Хортиця стала полігоном для спотворення козацької ідеї, бо саме з 1995 року був затверджений генеральний план його розвитку, яким була підмінена козацька концепція НЗ «Хортиця» недолугою еkleктикою XVIII ст., даний «проект» є логічним його продовженням [11]. Після означеного часу (1993) на о. Хортиці встановлювана монументальна скульптура ніяк не відповідає духовному аристократизму, не відповідає ніяким цінностям козацької культури. Стела Д. Вишневецькому – фундатору Хортицької Січі (1552-1558), псевдомеморіальна «Стежка Тарасу» – довільно позначена брилами граніту Янцевського кар'єру, «статура» Тараса Бульби біля історико-культурного комплексу «Запорозька Січ», гранітне яйце – яке мало імітувати українську писанку, бетонні: російський солдат і запорожець обабіч дороги у плавні, муляж скіфського казана, бетонний «Козак Мамай» на транспортній зупинці та ще низка скульптурних об'єктів стихійно і хаотично встановлена поблизу музейного комплексу.

Вершиною творчого монументалізму стало встановлення гранітного «поклонного» хреста від сучасного козацтва за ініціативою одного з місцевих «верховних отаманів» при підтримці можновладців облдержадміністрації, що представляють провладну партію. На хресті прикріплена епітафія про звитягу сучасного козацтва, тобто грубо порушений канон (?!). На хресті може бути лише Христос – така традиція.

Дивує безапеляційність авторів правого крену, як такі культурні об'єкти як «Скіфський стан», «Стежка Тараса», «Протолче» та інша казуїстика «схвально сприйняті громадськістю, належним чином поціновані ученими, зокрема, докторами історії, професорами Ф. Турченком (Запоріжжя), В. Отрошенко (Київ), доктором історії Н. Гаврилюк (Київ), доктором філології, професором В. Чабаненком (Запоріжжя). Шкода, що ці констатації адресовані до 2005-2007 рр. [12], коли НЗ «Хортицею» керував відомий літератор К. Сушко. Варто лише на рівні громадської совісті пройтись і подивитись на ту казуїстику, що постала на Хортиці і все стане на круги своя. Не було і не має державного порядку на острові, шановні дописувачі [13]. Доцільність цієї «творчості» на легендарному острові сумнівна, як і сумнівна легітимність постанови цих об'єктів крім їх віртуальності, гротеску і буфонади нічого не ілюструє. Як писав Микола Бердяєв «всякое творчество, в условиях падшего мира, обречено на неудачу» [14, 6].

Чому так відбувається, напевно через невибагливість чиновників, які повинні дотримуватись букви закону. Останнім часом «скульптурні пам'ятники» виставляють де завгодно і ким завгодно. Не зважаючи, що з цього питання існує Закон «про охорону і використання пам'яток історії та культури», але його норми ігноруються. Як правило більшість монументальних непорозумінь встановлені на проспекті ім. Леніна й обабіч нього. Лише короткий і далеко не повний їх перелік засвідчує про серйозну хворобу суспільної свідомості, некомпетентність владних структур, егоцентричність тих, хто оплачує саморобні проекти.

В різних знакових матеріалах встановлені статуї твори: православний комплекс Андрія Первозванного з янголами. У першого права рука зайнята Хрестом, а от ліва тримає невідомий фоліант (Біблія, Євангеліє?!), обидва твори з'явилися за 300 років по смерті Андрія Блаженного. Янголи – безстатеві образи і не варто їх зображати з дівочими персами. На пам'ятнику Святославу Ігоревичу, що у сквері на Набережній, герой вдягнутий в римські лати з повним набором граматичних, хронологічних, історичних невідповідностей. Здається через добрі наміри у місті з'явилась кілька скульптурних зображень Т. Г. Шевченка: у холі ЗНУ, міськради, біля навчального корпусу ЗНУ, біля Шевченківської райадміністрації, а монументального Кобзаря, про якого велась мова вище, не має і не відомо чи буде...

Статури Ф. Держинського, «Бентежна молодість» (в народі Фантомас), Й. Сталіну, Б. Хмельницькому (парк Металургів), Й. Гладкому (останньому кошовому отаману Задунайської Січі) біля ЗНУ, сотні меморіальних дошок: хану Аспарухові, М. Всеволозькому, В. Яланському...

Пріснопам'ятні меценати відомих сфер готують поставити скульптурні пам'ятки Н. Махну, білогвардійським військовим: генерал-лейтенанту Бабієву Н. Г., генерал-майору Туркула І. В., на честь Дроздовської дивізії – одразу в кількох районах міста: Шевченківському, Ленінському та під м. Оріховим [15]. Дане клопотання підписав: мл. унтер-офіцер Глуštenко А. А. (?)

«Підчас громадянської війни – пише член робочої групи з міської топоніміки, завідуючий філії «Кам'янської Січі» НЗ «Хортиця» Сергій Сурченко: «місто Олександрівськ ким тільки «не звільнялось і не захоплювалось?». Цитувати щоденник полковника Дроздовського член названої комісії пише: «немцы враги, но мы их уважаем, хотя и ненавидим... Украинцы – к ним одно презрение, как к ренегатам и разнузданным бандитам» [16].

Поспіль кілька пройдешніх років триває ця монументальна вакханалія. Влада не помічає. І дарма, що наближається 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря, влада мовчки підтримує підступницьку ідею увічнити Кобзаря в куцах на Хортиці. Куди ніхто не прийде, та й міський транспорт туди не ходить. Зате вдасться уникнути велелюдних зібрань народу, що повсюдно стає загальнонаціональною традицією.

Все це, на погляд автора, повинно сприйматись як відмирання архетипної пам'яті українців.

Що таке «вбивати архетипи пам'яті – писав професор В. Д. Буряк, в останньому есе про о. Хортиця – це значить їх втратити назавжди». «На поновлення (зміну – А. С.) архетипів потрібні століття, а часто і тисячоліття, бо вивести людину з власного біоенергетичного, образно геополітичного поля надто складно. Це можна зробити лише методом історичної інтенсифікації – війнами, насильством, вбивствами» [17, 26].

Сьогодні іронія, гротеск, буфонада, вертеп підмінюють свідомісні смисли історії. Українська громада міста роками не може поставити монументальний пам'ятник українському Пророку в центрі міста, а казуїстична монументальна біжутерія затоплює місто, регоче і кривляється постмодерністичним обличчям міста. Свідомісна відстороненість. Є народи артеріального тиску, а є венозного падіння. Як останнім подолати власну духовну кризу?

Замість епілогу, думаємо, буде не зайвим, звернути увагу на послідовну впертість запорізької місцевої влади, щодо недопущення у місті Запоріжжі монументальної скульптури Т. Г. Шевченка. Відверте ігнорування владою духовних сподівань значної частини української громадськості краю, не тільки не сприяють суспільній консолідації, а й підігрують протестність з боку останньої, опір влади лише розпалює національні образи і посилює небажання будь-що виправляти в співпраці з російською діаспорою.

Подібні ситуації в історії непоодинокі, таке вже було – в часи вестернізації Німеччини, то може, статися і на сході Європи в добу глобалізації. Всі можливі дискурси в українському суспільстві так чи інакше будуть спрямовуватись на питання національної ідентичності, інтерпретація яких є і буде неоднорідною. Зокрема про це засвідчує і рішення влади встановити перманентний скульптурний пам'ятник на о. Хортиця до 200-річного ювілею поета і досить резонансний дискурс з приводу мовної «проблеми» в регіоні між представниками двох культур – спеціаліста з новітньої історії України і одного з ідеологів Партії Регіонів. Окрім неоднорідності наслідків такі дискурси нічого обнадійливого не обіцяють.

В історії українського народу не знайдеться таких подій і вчинків за яких мало б бути соромно, як скажемо німцям за нацизм, англійцям за репутацію в англо-бурській війні, росіянам за злочини сталінізму, французам за криваві ночі під час революції 1789 р., американцям за знищення корінного населення і расизм, туркам за геноцид вірмен в I світову війну.

Пам'ятати про травми національної свідомості необхідно, особливо, коли не має народної спільності.

Якщо соціум деградує, а серця і душі людей стають збайдужілими, не здатними до життєвого подвигу і співчуття, якщо їх тіла розм'ягчуються і втрачають здатність контролю, то ніякі «суспільні закони» й «права людини» не зроблять державу міцною і справедливою.

Можливо, сучасні антиглобалісти праві, коли вважають, що можна прийняти технічний прогрес, зберігаючи при цьому свої національні особливості [18]. Зважаючи на відвертий застій український соціум все таки продовжує генерувати патріотичні почуття серед громадянства «злым наветам вопреки». І це обнадіює.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Сокульський А. Л. Культурологія. Словник-довідник. / А. Сокульський. – Запоріжжя: Гуманітарний університет «ЗІДМУ», 2006.
2. Російсько-український словник наукової термінології. Суспільні науки. Відповідальний редактор В. М. Русанівський. – К.: Наукова думка. 1994.
3. Буряк В. Д. Історико-культурний архетип «Хортиця» у сучасній соціально-комунікативній парадигмі етносу / В. Буряк // Заповідна Хортиця. Матеріали міжн. науково-практичної конференції «Історія запорозького козацтва: в пам'ятках та музейній практиці. Спеціальний випуск. – Запоріжжя: НЗ «Хортиця». 2010.
4. Буряк В. Д. Там само.
5. Платон. Федр. / Философский словарь. Перераб. изд. под ред. Георги Шишкоффа. 22-ге видання. М.: Республика, 2003.
6. Гегель. Философский словарь...
7. Мифологический словарь. Гл. редактор Е. М. Мелетинский / Е. Мелетинский. – М.: Советская энциклопедия, 1991.
8. Сокульський А. Проблема увічнення пам'яті козацтва (До 95-річчя від дня народження П. Т. Тронька // Культурологічний вісник Нижньої Наддніпрянщини. Головний редактор В. І. Воловик. – Випуск № 25. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011.
9. Ребро П.П. Тарас і Хортиця (Спроба дослідження) / П. Ребро // «Запорозька Січ», 5 березня 2011 р.
10. Моїсеєнко С. Закарбована пам'ять – монументи Кобзареві / С. Моїсеєнко // «Запорозька Січ», 5 березня 2011.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про національний заповідник «Хортиця» від 06 квітня 1993 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1043 (1043-2009-V) від 30.09.2009.
12. Відкритий лист голові Запорізької обласної державної адміністрації Б.Ф.Петрову [Копія – Міністру культури України] за авторством О. Ткаченко, В. Тимчина, М. Калиняк, А. Ковалик // Миг за 17.03.2011.
13. Там само.
14. Бердяев Н. А. Самопознание / Н. Бердяев – М.: Книга. 1991.
15. Письмо Русского обще-военного союза / Представительного в г. Запорожье II Отдела РОВС в России), - № 1, 12.08.2010, реєстр міськвиконкому № 11307/ 08-38 від 22.07.2010.
16. Лист С. В. Сурченка заступнику міського голови з питань діяльності виконавчих органів влади Запорізької міськадміністрації Гладченку С. М., 16 березня 2011 р.
17. Буряк В. Д. Історико-культурний архетип «Хортиця».
18. Дриё ла Рошель П. Фашистский социализм./ П. Дриё ла Рошель. – СПб, 2001. – С. 5.

SUMMARY

A sculpture is a visual artwork that represents the world by means of plastic forms.

A monumental sculpture as a psychosocial constituent creates a cultural space and a new character of megalopolises and their inhabitants.

Landscapes (the island of Khortytysya, the Dnieper River, a steppe) are the background from which an artist derives the means of the creative powers' balance. The breach of these regularities results in the domination of monumental "bijouterie".